

Een 'sprekende' buste

Volgeling van Jan van Steffeswert

Reliquiebuste van de heilige Bartholomeus

Limburg, ca. 1520-1545.

Gesneden eikenhout, recente polychromie.

Latere sokkel.

Inventarisnummers: C 36; GC.REL.02b.1937.30507

Afmetingen: met sokkel: H. 61,8 cm x B. 55 cm x D. 35 cm; zonder sokkel: H. 48,4 cm x B. 33,3 cm x D. 19 cm.

Afdeling Religieuze Kunst en Maaslandse Kunst – in bewaring gegeven door de Société d'Art et d'Histoire du Diocèse de Liège.

De heilige Bartholomeus

De heilige Bartholomeus is een van de apostelen van Jezus die werd uitgezonden om het evangelie te verkondigen in de oostelijke gebieden, waaronder India en Armenië. Zijn marteldood was wreed: volgens de overleveringen werd hij levend gevild, of zelfs ondersteboven gekruisigd en onthoofd.

Daarom wordt hij vaak afgebeeld met een mes (het instrument van zijn martelaarschap) of met zijn eigen huid om zich heen. Er zijn prachtige voorbeelden hiervan, waaronder het opmerkelijke schilderij van het Martelaarschap van Sint-Bartholomeus in Luik, dat te zien is op het hoofdaltaar van de Sint-Bartholomeuskerk. De Luikse schilder Englebert Fisen (1655-1733) is erin geslaagd om de dramatische spanning van de marteling volledig tot uitdrukking te brengen.

Een relikwieën­buste van de heilige Bartholomeus

Relikwieën zijn er in zeer uiteenlopende vormen: kistjes, hangers, kruisen of zelfs zakjes. Dit 'sprekende' of 'morfologische' (of ook 'anatomische') reliekschrijn in de vorm van een buste behoort tot een zeer originele en expliciete categorie, waarbij de behuizing de vorm aanneemt van de menselijke resten waaruit de relikwie bestaat. Er zijn dus relikwieën in de vorm van hoofden, armen, voeten, handen, vingers en zelfs ribben of kaken.

Deze buste van de heilige Bartholomeus is afkomstig uit Zepperen (Sint-Truiden) in de provincie Belgisch Limburg. Hij kwam in 1910 in de collecties van de afdeling terecht via Joseph Scheen, pastoor van Wonck, verzamelaar en groot liefhebber van erfgoed.

Hoewel reliekschrijnen in de vorm van een buste al in de middeleeuwen populair waren, bleven ze ook in de renaissance en de daaropvolgende eeuwen een prominente plaats innemen.

Het werk in het museum, verfraaid met vergulde reliëfversieringen, draagt sporen van vroegere cabochons, waarvan er nog slechts één van bergkristal bewaard is gebleven. Een rond medaillon, gedragen als halsketting, opent via een venster naar het relikwievakje, dat vandaag de dag leeg is.

De golvingen van het haar en de baard, de halfopen mond zijn allemaal expressieve middelen die bijdragen aan de belichaming van deze heilige, wiens relikwieën werden vereerd.

In de buste zat een document gedateerd op 11 mei 1529; daarin stond vermeld dat dit exemplaar een ouder exemplaar verving en dat het de relikwieën van het hoofd van de heilige Bartholomeus bevatte. Daarvan is niets meer over.

Het grootste deel van het lichaam van de heilige wordt bewaard op het Tiberine-eiland in Rome (Italië). Andere relikwieën worden bewaard in Benevento (Italië), Laon (Frankrijk), Frankfurt (Duitsland) en Maastricht (Nederland).

Een poging tot toeschrijving

Vanaf het begin van de 20e eeuw wordt het werk toegeschreven aan Jan van Steffeswert (ca. 1460-ca. 1530), een beeldhouwer die werkzaam was in Maastricht en afkomstig was uit Stevensweert (de Nederlandse provincie Limburg). Hij is ook bekend onder andere varianten: Jan van Steffenswert, Jan van Stevensweert, Jan Bieldesnider of Jan van Weerd,

Er werd ook voorgesteld om het werk te koppelen aan de productie van een Duits atelier uit de regio Kleef (Kreis Kleve), in de Duitse deelstaat Nederrijn.

Tegenwoordig wordt het eerder toegeschreven aan een Limburgse kunstenaar van de school van Jan van Steffesweert of op zijn minst aan een kunstenaar die door zijn stijl is beïnvloed. De manier waarop de haarlokken en de baardplukjes zijn uitgevoerd, doet denken aan het werk van de meester, terwijl de weergave van het gezicht en de ogen daar verder van afstaat.

Christelle Schoonbroodt

Conservator van de Afdeling Religieuze Kunst en Maaslandse Kunst